

ТЕНДЕНЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
«ВІДЛИГИ» (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – ПОЧАТОК 60-Х РР. ХХ СТ.) –
НАУКА, ЛІТЕРАТУРА ТА МИСТЕЦТВО

У статті подано огляд розвитку культури в Україні в умовах «відлиги» (друга половина 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.). Автор аналізує основні тенденції культурних процесів, зосереджує увагу, зокрема, на розвитку науки, літератури та мистецтва.

This article is dedicated to study of development of culture in Ukraine in 1950-1960-ths. The author analyses the main directions of cultured process and concentrate his attention to development of science, literature and art.

Важливими віхами історії періоду другої половини 50-х-початку 60-х рр. були: смерть Сталіна, рішення ХХ з'їзду КПРС про ліквідацію наслідків культу його особи; початок десталінізації; проведення вагомих акцій у політичному житті, економічному та культурному. ХХ з'їзд КПРС посів особливе місце в нашій історії, бо саме він і дав поштовх до пом'якшення, так званої лібералізації суспільства. І ця лібералізація найбільше торкнулася саме сфери культури.

Послаблення ідеологічного тиску, політики самоізоляції СРСР, у тому числі і України, від зовнішнього світу з полегшенням зустріли люди праці. Налагоджувалися культурні, наукові, творчі зв'язки українських і зарубіжних вчених. Розширювалися взаємні гастролі театральних і мистецьких колективів, розповсюджувалися твори українських і зарубіжних авторів, організовувались виставки творів образотворчого мистецтва. Люди заговорили про те, про що десятиріччями й згадати вголос не дозволялось.

Необхідною умовою успішного втілення в життя програми створення матеріально-технічної бази суспільства, формування суспільних відносин і виховання нової людини є бурхливий розвиток науки, зростання її ролі в житті радянського суспільства. В наш час наука безпосередньо впливає на всі сфери діяльності людей. Прогрес виробництва і суспільного життя став можливим лише на основі всебічного використання всіх її досягнень. Масштаб і темпи перебудови суспільства обумовлюються рівнем свідомості народних мас, які створюють матеріальні та духовні цінності, рівнем застосування досягнень науки до вирішення практичних завдань соціально-економічного розвитку країни.

Технічний прогрес став вирішальним фактором могутнього зростання продуктивних сил суспільства. Він дозволяє найбільш ефективно використовувати багатства і сили природи, відкривати нові види енергії та створювати нові матеріали, розвивати і удосконалювати виробництво на основі найновіших відкриттів.

Зростання ролі науки обумовлювалось також зовнішніми міжнародними умовами. Змагання двох протилежних соціальних систем на міжнародній арені велось в усіх напрямках: виробничо-економічному, політичному, ідеологічному. Хід цієї боротьби в значній мірі залежав від того, наскільки країни соціалістичної співдружності випередять країни заходу в розвитку науки і використанні її досягнень.

Тісний зв'язок науки з виробництвом свідчив про те, що в процесі боротьби за створення матеріально-технічної бази суспільства наука стає “безпосередньою продуктивною силою” [1].

XX і XXI з'їзди КПРС визначили нові завдання радянської науки, підкреслили необхідність підвищення її ролі в подальшому соціально-економічному розвитку країни.

Питання про шляхи розвитку наукового знання в країні, ліквідація недоліків, що мали місце в організації наукової роботи, систематично обговорювались на пленумах ЦК КПРС.

Особливу увагу проблемам забезпечення подальшого наукової роботи дали (1965) пленуми ЦК КПРС. Вони висунули на чільне місце найактуальніші питання науково-технічної революції, поставили завдання повніше використовувати в народному господарстві досягнення науки і техніки. Це дало нові можливості для наукової творчості, для зміцнення плодотворних зв'язків науки з виробництвом.

Винятково велику увагу питанням подальшого розвитку науки приділив XXII з'їзд КПРС. Визначаючи її роль в житті радянського суспільства, з'їзд підкреслив: “Завдання, які має розв'язати радянська наука, справді грандіозні. Будівництво нового суспільства вимагає небувалого в історії обсягу наукових знань як для розвитку продуктивних сил, так і для перетворення всього суспільного життя. Мета науки – множити матеріальні і духовні цінності народу, робити життя радянських людей ще кращим, допомагати партії і народові успішно будувати комуністичне суспільство” [2].

Піднесенню науки сприяли ці рішення партії про створення умов для подальшого розвитку всіх галузей наукового знання в країні. З кожним роком зростали асигнування на потреби науки, збільшувалась кількість науково-дослідних установ, поліпшувалась і зростала їх матеріально-технічна база. Тільки за шість років (1959–1965) асигнування на розвиток науки в республіці становили 588,9 млн. крб. Лише на потреби академії

наук УРСР бюджетні асигнування зросли за період 1956–1961 рр. з 12150 тис. крб. до 29831, тобто більше ніж у двічі. Асигнування на розвиток суспільних наук у 1961 р. порівняно з 1956 збільшились майже в 1,5 рази, на розвиток біологічних наук за цей же період – у 2, 1 рази, технічних - у 2,7, фізико-математичних, хімічних та геологічних наук – у 3, 5 рази. У 1965 р. на поточне утримання наукових установ АН УРСР було витрачено 61182 тис. крб. [3].

За 1959–1965 рр. в республіці було збудовано і введено в дію лабораторні корпуси інститутів: кібернетики, гідрології, гідротехніки, фізичної хімії – в Києві, мінеральних ресурсів – у Сімферополі, радіофізики та електроніки – в Харкові, гірничої справи – в Донецьку, споруджено також головний і лабораторний корпуси атомного реактора, лабораторний корпус і експериментальний завод Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, будинок для установ Відділу суспільних наук у Києві та ін.

Виникнення та подальший розвиток нових напрямків науки зумовили необхідність організації ряду науково-дослідних установ. У системі АН УРСР створено інститути напівпровідників, геофізики, хімії високомолекулярних сполук, Фізико-технічний інститут низьких температур, Інститут кібернетики, відкрито ряд філіалів та нових відділів і лабораторій в діючих установах Академії наук УРСР [4].

У 1965 р. на Україні працювало 848 наукових закладів, у тому числі понад 250 науково-дослідних інститутів, філіалів, відділів.

Всього за 1959 – 1965 рр. на Україні було відкрито 73 нові науково – дослідні установи, кількість науковців збільшилась в 3,5 рази [5].

Про масштаби української науки в період “відлиги” свідчить, зокрема, той факт, що на Україні в 1965 р. чисельність наукових працівників досягла 94 тис. чол. Серед них 1,9 тис. мали науковий ступінь доктора наук і 19,3 тис. – кандидати наук. Центром наукової думки в Україні є АН УРСР, де працювало на 1965 р. понад 20 тис. співробітників. В складі Академії наук – 93 академіки та 120 членів-кореспондентів.

Величезна увага приділялася підготовці кадрів науковців. З кожним роком в УРСР, як і в усьому Радянському Союзі, збільшувався прийом до аспірантури з відривом і без відриву від виробництва. Якщо в 1959 р. на Україні в аспірантурі ВУЗів та науково-дослідних установ навчалось 2509 чол., то в 1964 р. – вже 10644. В 1963 р. наукові заклади України випустили 2050 аспірантів, в той час як у 1959 р. – лише 578 чол. [6].

Ці дані є яскравим свідченням кількісного зростання рядів науковців, які вносили свій вклад в розвиток науки. Але не тільки вони характеризують рівень розвитку науки в Україні за 1950-60 рр. В цей

період на Україні виникло ряд нових напрямів у науці, здійснено багато досліджень, що мали велике народногосподарське значення.

Наковці України у творчій співдружності з ученими союзних республік провадять важливі наукові дослідження.

Широкого визнання дістала наукова діяльність Інституту кібернетики та Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона АН УРСР, Українського інституту надтвердих матеріалів та інструменту, дніпропетровських науково-дослідних інститутів чорної металургії та трубної промисловості, Інституту рослинництва, генетики і селекції ім. академіка В.Я. Юр'єва, Інституту очних хвороб і тканинної терапії ім. академіка В.П. Філатова тощо.

Значних успіхів досягнуто у розвитку суспільствознавства – галузі знання, зв'язаної з дослідженнями численних проблем розвитку людського суспільства, його минулого, сучасного та майбутнього.

В роки “відлиги” українські вчені-суспільствознавці опублікували ряд важливих наукових досліджень. Серед них є і такі, що мають широке визнання не тільки в Україні а й далеко за її межами.

Свідченням цього є, зокрема, присудження у 1964 р. вченим - суспільствознавцям України Ленінської премії за цикл досліджень, присвячених творчості і світогляду Т.Г. Шевченка. До цього циклу належала найповніша наукова біографія великого українського поета – праця Є.П. Кирилюка “Т.Г. Шевченко. Життя і творчість”, дослідження Є.С. Шабліовського “Т.Г. Шевченко і російські революційні демократи”, а також дослідження І.Д. Назаренка “Суспільно-політичні, філософські, естетичні та атеїстичні погляди Т.Г. Шевченка” [7].

Вчені-економісти України розгорнули велику роботу по вивченню економіки промисловості та сільського господарства, історії народного господарства республіки, історії економічної думки на Україні та ін. Важливі наукові проблеми висвітлювались в таких колективних працях, як “Питання оплати праці в колгоспах”, “Собівартість продукції і рентабельність виробництва в колгоспах”, “Неподільні фонди колгоспів”, “З історії економічної думки на Україні”, “Економічна ефективність капітальних вкладів і впровадження нової техніки у промисловість”, “Продуктивність праці та резерви її підвищення в промисловості Української РСР” тощо.

Серйозні наукові дослідження було проведено також в галузі історії, філософії, права, мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, педагогіки та психології.

В роки “відлиги” колективи інститутів Академії наук УРСР, Інституту історії партії ЦК КП України та ВУЗів працювали над створенням таких важливих праць, як двотомна “Історія Української РСР”,

“Нариси історії філософії на Україні”, над новим виданням “Нарисів історії Комуністичної партії України”, тритомними дослідженнями з історії громадянської та Вітчизняної воєни на Україні тощо.

Створення матеріально-технічної бази суспільства другої половини 1950-х-60-х рр. передбачає здійснення великого стрибка, справжньої технічної революції, визначальними галузями якої є електрифікація всієї країни, комплексна механізація і автоматизація виробництва, транспорту і зв'язку, хімізація найважливіших галузей народного господарства, виробниче застосування атомної енергії.

На Україні широким фронтом проводились дослідження в галузі ядерної фізики, фізики твердого тіла, радіофізики та електроніки. Науковці республіки внесли значний вклад у справу вивчення атомного ядра, застосування атомної енергії, в освоєнні космосу.

Діяльність науковців, які працювали у галузі фізичних наук, високо цінувалася зарубіжними вченими. Так, видатний німецький фізик М. Штенбек заявив: “Як спеціаліст в галузі ядерної фізики, плазми, астрофізики я був і залишаюсь дуже високої думки про досягнення радянських українських вчених” [8].

Значних успіхів українські вчені досягли в розвитку такої відносно нової галузі науки як кібернетика. У 1962 р. на базі обчислювального центру в системі АН УРСР було організовано Інститут кібернетики. Діяв також обчислювальний центр Київського університету. Визнанням видатних успіхів у розвитку кібернетики є присудження в 1964 р. віце-президенту АН УРСР академіку В.М. Глушкову Ленінської премії за цикл праць з теорії цифрових автоматів.

За роки “відлиги” на Україні досягнуто значних успіхів у розвитку хімічної науки. В цій галузі знань створено ряд нових науково-дослідних інститутів і філіалів. Значний вклад у розв'язання актуальних проблем хімії внесли українські вчені-хіміки В.І. Атрощенко, А.С. Бережний, О.І. Бродський, А.В. Думанський, О.В. Кірсанов та багато ін.

Накреслюючи шляхи розвитку сільського господарства країни, програма КПРС особливо відзначила завдання науки піднесення сільськогосподарського виробництва, вказала на необхідність спрямувати творчі зусилля вчених на розробку корінних питань піднесення.

На Україні вже у 1964 р. в галузі сільського господарства працювало 5 всесоюзних і 22 республіканських науково-дослідних інститутів, 2 філіали всесоюзних інститутів, 17 сільськогосподарських ВУЗів, близько 90 дослідних і селекційних станцій, значна кількість дослідних полів, експериментальних та олійно-насінницьких радгоспів [9].

Включившись в боротьбу за піднесення сільського господарства країни, вчені республіки внесли значний вклад у розвиток

сільськогосподарської науки. Протягом др. пол. 1950-х – 60-х рр. виведено десятки нових цінних сортів різних сільськогосподарських культур, серед яких високоврожайні сорти озимої пшениці: Білоцерківська - 198, Одеська – 16, Миронівська – 808, гібриди кукурудзи ВІР – 42, Одеський – 23, Одеський – 27 [10].

Українські вчені медики збагатили найрізноманітніші галузі медицини.

У 1959 р. в Києві було створено перший у нашій країні науково-дослідний інститут геронтології і експериментальної патології. В столиці України широко почав вивчатися механізм старіння людського організму, а інститут став першою науковою установою в боротьбі з передчасною старістю [11].

Свідченням всенародного визнання досягнень українських вчених в боротьбі за життя і здоров'я людей є присвоєння двом представникам української медичної науки - хірургу М.М. Амосову і отоларингологу О.С. Коломійченку Ленінських премій.

З кожним роком розширювалось коло діяльності науковців України, підвищувалась якість їх наукових досліджень, зростала їх кількість.

Але не тільки ці фактори визначають стан та значення української науки періоду “відлиги”.

Зростання ролі науки в житті країни, поступове перетворення її в безпосередню продуктивну силу суспільства обумовлювалось також тим, наскільки широко і швидко впроваджувались досягнення науки у виробництво.

Про те, якій вклад вчені України внесли у справу прискорення науково-технічного прогресу в країні, свідчить той факт, що із загального обсягу досліджень, які виконувались науковцями республіки, щороку в народне господарство впроваджувалася більша частина завершених робіт [12].

Таким чином, розвиток української науки в др. пол. 1950-х – 1960-х рр. свідчить, що вчені республіки провадили велику науково-дослідну роботу в усіх галузях знання, що їх дослідження з кожним роком все більше впроваджувалися у виробництво і давали великій економічній ефект.

З кожним роком розширювалися і міцніли творчі зв'язки науковців України та ін. Союзних республік. Систематично проводились спільні наукові сесії, конференції, наради. Багато наукових проблем вирішувалося вченими України в творчій співдружності з вченими інших республік Союзу. Нерідкими стали приклади, коли успіху досліджень українських вчених значною мірою сприяла допомога науковців республік Союзу. І

навпаки, з допомогою українських вчених неодноразово розв'язували важливі наукові проблеми вчені інших радянських республік.

Зміцніли творчі зв'язки науковців України та зарубіжних країн. Систематично відбувався обмін науковою інформацією, організовувались спільні наукові сесії та конференції, обмін літературою, гербарними фондами тощо. Тільки протягом 1962 р. 125 вчених АН УРСР виїжджали у наукові відрядження до 24 зарубіжних країн. Цього ж року для обміну досвідом, проведення консультацій на запрошення Словацької Академії наук двічі виїздив у Братиславу академік АН УРСР Ф.Д. Овчаренко. Академіки АН УРСР А.П. Маркевич, П.С. Погребняк, доктор геолого-мінералогічних наук П.Л. Шульга, доктор біологічних наук Л.К. Островська читали лекції в Польщі. Румунська Академія наук з цією метою запрошувала академіків О.В. Палладіна, Ю.К. Делімарського, В.П. Комісаренка та ін.

25 науковців України брали участь у роботі V Міжнародного з'їзду славістів 1963 р. в Софії, напередодні якого в інститутах АН УРСР було проведено велику підготовчу роботу: видано ряд наукових збірників, підготовлено кілька монографічних праць, багато статей. В 1963 р. у наукових відрядженнях до країн Союзу, а також у США, Франції, Мексиці, ФРН та інших зарубіжних країнах побувало 200 вчених АН УРСР. Водночас протягом 1963 р. з роботою наукових закладів АН УРСР ознайомились понад 600 іноземних вчених, серед яких 420 - з країн Союзу, і близько 180 із західних [13].

За кордоном українські вчені виступали з доповідями і науковими повідомленням, брали активну участь в обговоренні важливих наукових проблем на конгресах, симпозіумах, вивчали методи розробки окремих наукових проблем, досвід роботи зарубіжних колег і таке ін. Так, на X Міжнародному конгресі з історії науки, що відбувся у серпні-вересні 1962 р. в США, з науковими доповідями виступали академік АН УРСР К.К. Хренов і кандидат технічних наук Г.М. Добров [14].

Творчі зв'язки українських вчених з науковцями зарубіжних країн сприяли взаємному їх ознайомленню з досягненнями світової науки, допомагали запроваджувати нові методи в практику роботи науково-дослідних установ України.

Найпомітніше атмосфера змін, новизни далася взнаки в духовному житті. Першою ластівкою пробудження стала публікація в червні 1955 р. ще в "Літературній газеті" статті О. Довженка "Мистецтво живопису і сучасність" [15]. У ній містився заклик "розширювати творчі межі соціалістичного реалізму". Він знайшов глибоке розуміння і підтримку в Україні, так і за її межами, сприймався як сигнал нових можливостей для вільного творчого пошуку.

Першими на нову ситуацію зреагували письменники. З позиції "розширеного трактування методу соціалістичного реалізму" написані автобіографічна повість О.Довженка "За ширмою", поема "Розстріляне безсмертя", яка присвячена жертвам сталінських репресій, поема "Мазепа" та біографічний роман "Третя рота" В.Сосюри, Л.Первомайського "Дикий мед", роман Гр. Тютюнника "Вир" [16]. У поезії та прозі активно виступали В.Симоненко, М.Руденко, Л.Костенко, Д.Павличко, М.Вінграновський, Р.Лубківський, Ю.Мушкетик, І.Чендей, Драч, В.Шевчук. Літературну критику представляли І.Дзюба, Є.Сверстюк, І.Світличний, В.Чорновіл, В.Мороз та ін.

Яскравим свідченням визнання досягнень української культури періоду "відлиги" є присудження Ленінських премій чотирьом її представникам - О.Довженку за літературний кіносценарій "Поема про море", М.Рильському за збірки віршів "Троянди і виноград" та "Далекі небосхили" (1959 р.), М.Стельмаху за трилогію романи "Хліб і сіль"(1959 р.), "Кров людська - не водиця" (1957 р.), "Велика рідня" (1951 р.) і О.Гончару за роман "Тронка" (1962 р.), в якому письменник розглядає Україну в контексті планетарних тривог людства, майбутнє українських степів він пов'язує з глобальними світовими проблемами, котрі вимагають негайного вирішення. Тема війни і миру - головна в сюжетних переплетіннях роману [17]. Великих успіхів досягнуто у розвитку української прози "відлиги". Значно збільшилась кількість прозових творів, що видаються в республіці. Лише у 1963 р. в українських журналах було опубліковано близько двох десятків нових романів і повістей [18]. Письменники підготували ряд прозових творів, які здобули широку популярність і являють собою значний вклад у розвиток української літератури. Серед них романи: М.Стельмаха "Правда і кривда" (1961 р.), в якому відчувається відлуння процесів демократизації суспільства, темою твору є життя українського села після звільнення з-під німецької окупації у перші повоєнні роки; О.Гончара "Людина і зброя"(1960 р.), який одержав Шевченківську премію, і де автор викладає новий погляд на пережиті будні війни; С.Скляренка - "Святослав", "Володимир", Гр. Тютюнника - "Вир"; Л.Первомайського - "Дикий мед"; трилогія І. Ле "Хмельницький"; П.Загребельного - "День для прийдешнього" та ін. [19].

Успіхами позначений і розвиток української поезії. Результатом творчих пошуків поетів як старшого, так і молодшого поколінь стало глибше художнє відтворення життя, посилення уваги до естетики, прагнення практично втілити ідеал прекрасного в образи та картини. Значними явищами в літературному житті стали збірки поезій М.Рильського "Голосіївська осінь", "В затінку жайворонка", "Зимові записи", поетичні збірки В.Сосюри "Осінні мелодії", "Весни дихання"

(1964 р.); А.Малишка "Полудень віку"; "Листи на світанні", які відзначені Шевченківською премією 1962 р. на честь 50-річчя автора; П. Тичини - "Ми свідомість людства"; М.Бажана - "Італійські зустрічі"; нові вірші П.Воронька, М.Нагнибіди, Л.Первомайського, В.Малишка, І.Муратова і Д.Павличка [20]. Великою популярністю користувалися твори українських сатириків М.Годованця, С.Олійника, С.Воскрекасенка, О.Ковіньки, Ф.Маківчука та ін.

Відрадным явищем у розвитку української літератури було поповнення її в період "відлиги" молодими талановитими поетами і прозаїками, творчість яких пройнята почуттям патріотизму, любов'ю та повагою до народу. Цікаві художні твори, написані Л.Костенко, В.Коротичем, І.Драчем, М.Вінграновським, В.Симоненком, М.Сингаївським/ В.Коломійцем, Б.Олійником, Є.Гуцалом та ін.

Важливою подією стало повернення в літературу кращих творів з літературної спадщини українських письменників - М.Куліша, І.Микитенка, Л.Мамонтова, М.Іргана, І.Дніпровського, В.Блакитного, І.Кулика, В.Чумака, О.Влизька та ін. [21].

"Відлига" породила і таке явище суспільно-культурного життя, як шістдесятництво - рух творчої молоді, яка сповідувала оригінальну тематику, нові думки, відмінні від офіційних, і стала ядром духовної опозиції режиму в Україні [22].

Важливим документом відродження 60-х рр. стали праця І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?". З позицій "розширеного трактування соціалістичного реалізму", автор розглядав проблему права націй на самовизначення, доводив, що Ленін вкладав у поняття "націоналізм поневоленої нації" позитивний зміст. Цю працю Б.Антоненко-Давидович назвав референдумом покоління [23].

Провідною постаттю серед молодих поетів був В.Симоненко. Уродженець Полтавщини, він закінчив 1957 р. факультет журналістики Київського університету, виявивши великий потяг до високої громадської поезії. У 1962 р. вийшла його збірка "Тиша і грім", у 1963 р. віршована казка для дітей "Цар Плаксій і Лоскотон". Провідна ідея творчості поета - безмежна любов до рідної землі" [24]. Стрімко ввійшла в українську літературу в кінці 50-х рр. Випускниця Московського літературного інституту Л. Костенко. Її перші збірки, написані в час "відлиги" ("Проміння землі", "Вітрила", "Мандрівки серця"), засвідчили непересічний талант поетеси, її природну мудрість глибоко, філософськи осмислювати дійсність, генерувати нові, оригінальні думки, подаючи їх у чудовій поетичній формі [25].

Більш плідною і багатогою в новій суспільно-культурній атмосфері була творчість композиторів як офіційного, традиційного, так і

нетрадиційного напрямку в музиці. Українське музичне мистецтво збагатилося творами Б.Лятошинського, А.Кос-Анатольського, А.Штогаренка, Д.Ревуцького, В.Нахабіна, С.Козака, М.Колесси, В.Гомоляки, С.Людкевича, І.Шамо, А.Філіпенка, В.Кирейка та багатьох інших.

Процес розвитку української музики характеризується подальшим збагаченням всіх музичних жанрів, появою видатних творів, що відзначаються різноманітністю художніх засобів та високим рівнем майстерності.

Такими творами є опери "Арсенал" та "Тарас Шевченко" Г.Майбороди, "Назар Стодоля" К.Данькевича, "Украдене щастя" Ю.Мейтуса, друга симфонія В.Борисова, цикл "Батьківщина" М.Дремлюги та ін.

Наприклад, "Молода гвардія" Ю.Мейтуса, "Богдан Хмельницький" К.Данькевича стали відомими за межами колишнього Радянського Союзу.

З музичних комедій 50-х рр. великої популярності набули "Чудесний край", "Червона калина" та інші твори О.Рябова, "Марія" С.Заславського, "Серця і долари" О.Сандлера та ін., із балетів того ж часу - "Лісова пісня" М.Скорульського, "Маруся Богуславка" А.Свєчнікова, "Хустка Довбуша" А.Кос-Анатольського, "Ростислава" Г.Жуковського та ін. [26].

В середині 40-х-на початку 50-х рр., коли українську інтелігенцію звинувачували у вигаданих ідеологічних збоченнях, насамперед, у буржуазному націоналізмі", безпідставних нападок зазнала і частина діячів музичного мистецтва республіки. І тільки після XX з'їзду КПРС були виправлені помилки в оцінці опер "Велика дружба" В.Мураделі, "Богдан Хмельницький" К.Данькевича, "Від щирого серця" Г.Жуковського, а постановою ЦК КПУ від 24 червня 1958 р. "Про виправлення помилок у творчості деяких композиторів УРСР" були зняті необґрунтовані звинувачення з композиторів Б.Лятошинського, М.Колесси, М.Вериківського, Г.Таранова та ін.

У кінці 50-х на початку 60-х рр. на сценах театрів з'являються нові постановки українського національного балету. За мотивами повісті М.Коцюбинського створено балет "Тіні забутих предків", поставленого в 1960 р. на сцені Львівського театру опери та балету ім. І.Франка. Хореографічна група Харківського театру опери та балету ім. Лисенка у 1959 р. здійснює постановку балету В.Нахабіна "Таврія" за мотивами однойменного роману О.Гончара.

Все більшу увагу митці українського театру приділяють відтворенню на сцені образів сучасників і картин радянської дійсності. Цій темі присвячено балети В.Гомоляки "Чорне золото", Ю.Знатокова "Торжество кохання", Ю.Шуравського "Пісня про дружбу" та ін. [27].

Широке визнання глядачів дістали спектаклі "Фауст і смерть" О. Левади, "Човен хитається" Я. Галана у Львівському театрі ім. М.Заньковецької, "Чому посміхаються зорі" О.Корнійчука та "Гамлет" В.Шекспіра у Харківському театрі ім. Т.Г.Шевченка, "Веселка" М.Зарудного - у Вінницькому театрі ім. М.Садовського, "Замулені джерела" М.Л.Кропивницького – у Кіровоградському театрі ім. М. Кропивницького, "Над Дністром" О.Корнійчука - у Запорізькому театрі ім. М.Щорса, "Потомки запоріжців" О.Довженка - у Чернігівському театрі ім. Т.Г.Шевченка, "Де твоє сонце" О. Коломійця - у Херсонському театрі.

Взагалі репертуар українських театрів є свідченням високого рівня духовних запитів українського народу та його митців. До репертуару театрів включено п'єси різних авторів і епох: від Шекспіра до Франка, від творів вітчизняної драматургії перших років радянської влади до творів, створених в останні роки. Показові щодо цього такі цифри: вже в 1963 р. в репертуарі театрів республіки було 117 українських п'єс.

Але не тільки репертуар характеризує рівень театрального мистецтва в Україні. Подальше піднесення виконавчої майстерності акторів, світле, оригінальне, глибоко емоційне осмислення ними ролей - доказ незгасного таланту виконавців, які далі розвивають реалістичну школу театрального акторського мистецтва. Образи, створені видатними митцями театрів республіки - В.Яременком, Д.Козачківським, Ю.Лавровим тощо є значним вкладом у розвиток прогресивних традицій реалістичного мистецтва.

Творчим зростанням позначилася робота таких українських акторів як О.Кусенко, К.Копержинська, Д.Гашинський, М.Задніпровський (Київський драматичний театр ім. І.Франка), Л.Табаринов (Харківський театр ім. Т.Г.Шевченка), В.Аркушенко (Львівський драматичний театр ім. М.Заньковецької) та багато інших [28].

Українські митці, натхненні образом великого Кобзаря, створили багато високохудожніх творів, серед яких опера Г.Майбороди "Тарас Шевченко", конати М.Дремлюги на слова В.Бичка "На землі Кобзаря", вісім балад Ю.Мейтуса на слова А.Малишка, вокально-хореографічна поема Г.Жуковського "Мрія поета", кінофільм "Наймичка", драматичні поеми А.Малишка, Л.Забашти і П.Дорошка про великого Кобзаря, п'єса М.Зарудного "Марина" та ін.

Великий ідейно-художній вплив на формування поглядів і естетичних смаків народу має кіно. Величезні багатства мистецьких можливостей і необмежені перспективи розвитку, виняткова масовість роблять кіно найважливішим з мистецтв періоду "відлиги".

Комуністична партія приділила цьому виду мистецтва винятково велику увагу. За роки "відлиги" кількість кіноустановок в Україні

збільшилась з 12,8 до 25,4 тисяч, в тому числі у сільській місцевості - з 9,6 тисяч до 21,1 тисяч [29].

Здійснено було ряд організаційних заходів, спрямованих на поліпшення роботи всіх кіностудій республіки - Київської ім. О.П.Довженка, Одеської, Ялтинської, студій хронікально-документальних та науково-популярних фільмів.

Заходи партії, спрямовані на подальше піднесення ідейно-художнього рівня кіномистецтва, давали позитивні наслідки. У кіномистецтві намітився злам, для якого характерне піднесення творчої думки митців, пошуки ними нових виражальних форм відтворення дійсності, активний поворот до проблем сучасного життя, до створення образів героїв сучасності, що втілюють у собі найтипівіші риси радянських людей. Свідченням цього є поява кінотворів, що знайшли схвалення широкого кола глядачів. Серед них фільми на сучасну тематику "Іванна" (режисер В.Івченко), "Приходьте завтра" (режисер Є.Пашков), "Ми - двоє мужчин" (режисер Ю.Лисенко), "Прощайте голуби" (режисер Я.Сегель), перший широкоформатний український фільм "Закон Антарктиди" (режисер Т.Левчук). Подіям війни присвячено фільми "Спрага" (режисер Є.Ташков), "Три доби після безсмертя" (режисер В.Донський) та ін. [30].

Найбільшою популярністю користувалися кінофільми "Педагогічна поема", "Партизанська іскра" (режисер О.Маслюков і М.Маєвська), "Дорогою ціною" (М.Донський), кінокомедії "В степах України" (Т.Левчук), "Зелений фургон" (Г.Бабай), "Літа молоді"(О. Мензурія) та ін.

Біля колиски українського кінематографа стояли такі уславлені діячі культури, як О.Довженко, І.Савченко, актори А.Бучма, Н.Ужвій, Ю.Шумський, а їх справу продовжили талановиті майстри М.Мащенко, В.Денисенко, В.Івченко, Юрій, Вадим та Михайло Ілленки, Т.Левчук, В.Костроменко, Л.Осика, Л.Биков, В.Гресь, Г.Кохан, В.Довгань, Я.Лупій, В.Лисенко, Є.Шерстобитов, І.Миколайчук. Велика заслуга у піднесенні якості українських фільмів належить таким акторам, як А.Роговцева, Л.Кадочникова, Н.Наум, М.Криницька, Р.Недашківська, Б.Ступка, В.Конкін та багато ін.

Серед духовних надбань українського народу гідне місце посідає образотворче мистецтво. Воно досягло нового, вищого ступеня майстерності. Виставка образотворчого мистецтва "Радянська Україна", підготовлена до декади української літератури і мистецтва у 1960 р. в Москві стала підсумком досягнень українського живопису, скульптури і народно-декоративного мистецтва за післявоєнний час. Ця виставка - найбільша в історії українського образотворчого мистецтва - налічувала понад 6 тисяч нових художніх творів.

Основною темою образотворчого мистецтва в період "відлиги" був героїзм Великої Вітчизняної війни.

Подвигу українських людей присвятила свої картини Т.Яблонська (зокрема, "Ворог наближається"), ім'я якої пов'язане з рухом "шестидесятників". Ще в 50-ті роки вона здобула популярність і визнання своїми картинами: "Хліб", "Весна", "Над Дніпром", "Ранок" та ін. У 60-ті рр. Т.Яблонська на протигагу "соціалістичному реалізму" демонструє нові рішення синтетичних образів, в яких яскраво вирізняється давня традиція українського народного живопису (картини "Травень", "Фольклорна світа" та ін.) [31]. Т.Яблонська разом з В.Зарецьким та іншими художниками - "шестидесятниками" стала основоположницею й фундатором фольклорного напрямку в українському образотворчому мистецтві, що зберігся і розвивавсь, хоч і з труднощами, в наступні десятиріччя.

Трагедіям війни присвячені картини В.Овчинникова - "Бабин Яр", Л.Мучника - "Ми ще повернемося", С.Бесєдіна - "Визволення Києва", А.Пламеницького - "Незабутнє 1943 р." та ін. Поряд з воєнною тематикою у творчості живописців, графіків, скульпторів дедалі вагомніше місце посідали події історичного минулого, мирна праця народу в післявоєнні роки, образи сучасників та ін. Успіхом у глядачів користувалися картини на тему визвольної війни - "Навіки разом" О.Хмельницького, "Богдан Хмельницький залишає в заставу кримському хану свого сина Тимоша" В.Задорожного.

З-поміж полотен на шевченківську тематику назвати слід такі: "Тарас Шевченко в майстерні К.Брюллова", "Олрідж у майстерні Т.Г.Шевченка" та "Повернення" Г.Малікова, "Думи мої думи." М.Божія, "В рідному домі", "Сестра" В.Хитрикова, "Шевченко на батьківщині" В.Патика, "У вільну хвилину" та "Єдина доля" В.Югая, "Шевченко на засланні" Д. Безуглого та ін. Сповнені ліризму та гумору живописні твори С.Григорєва "Воротар", "Обговорення двійки" і "Прийом до комсомолу".

Майстерно відображена природа в роботах О.Шовкуненка "Весна", "Зима", Д.Шавикіна - "Вечір на Дніпрі", М.Глуценка - "Гроза наближається", "Київська осінь", "Трипілля", Г.Світлицького - "Тиха українська ніч", С.Шишка - "Парковий міст", "Київ. Вид на Поділ", "Осінь у Карпатах" та ін. Із творів закарпатських художників привертає увагу "Бокорамі" Й.Бокшая, "Лісоруби" Г.Глюка, "Розмова (подруги)" Т.Голембієвської, "Трембітарі" В.Кушніра, "Заручені" А.Арделі та ін.

Для картин на історичну тематику характерні "Устим Кармелюк" Л.Ходченка, "Коліївщина" В.Полтавця, "Думка про козака Голоту" М.Дерегуса, "По долинах і узгір'ях" В.Шаталіна та ін. Тема "відлиги", тобто її буднів, осмислювалась в творах "Життя іде", "Весілля" та ін. Т.Яблонської, "Весна" і "Світло" Д.Чичкана та ін. [32].

Серед портретистів добре відомі С.Григор'єв, В.Барський, В.Зарецький, Ю.Киянченко (вони зверталися до образів діячів науки та культури), серед пейзажистів О.Шовкуненко, М.Глуценко, С.Шишко, Г.Чернявський, Г.Гавриленко та ін.

Соціально-значущі теми стають провідними і в монументальному мистецтві. Багато пам'ятників і монументів встановлено для увічнення пам'яті про загиблих у війні та діячам української культури.

З новими ідеями й творчими знахідками вливалися в потужний струмінь суспільно-культурного руху "шестидесятників" відомі і менш відомі творці української культури. "Відлига" дещо звільнила творчий дух українців, сприяла піднесенню національної гідності, що дало про себе знати в розвитку культури, зокрема науки, літератури та мистецтва.

1. Розвиток української культури за роки радянської влади. - К., 1967. - С. 134.
2. Брежнєв Л.Звітна доповідь Центрального Комітету КПРС XXII з'їздові Комуністичної партії Радянського Союзу. – С. 66.
3. Щербань О., Короїд О. Наука і комунізм. – К., 1963. – С. 14-15.
4. Щербань О., Короїд О. Вказ. праця. – С. 15.
5. Там само. – С. 183.
6. Шевченко Л. Розвиток української радянської культури в 1959 – 1965 рр. – К., 1967. – С. 56.
7. Шевченко Л. Вказ. праця. – С. 58.
8. Писаренко Г. За широкі наукові зв'язки. – К., 1965. – С. 17.
9. Радянська Україна. – 1963. - 25 грудня.
10. Радянська Україна. – 1964. - 5 березня.
11. Правда України. – 1961. - 16 листопада.
12. Радянська освіта. - 1964. - 30 вересня.
13. Нариси з історії техніки і природознавства. – Вип. III. – К., 1963 р. – С. 9.
14. Там само. – С.11.
15. Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті роки). - К., 1999. - С. 127.
16. Шевченко Л. Вказ. праця. - С. 72.
17. Солод Ю. Українська література. - К., 1996. - С. 291.
18. Юрчук В. Культурне життя у повоєнні роки: світло і тіні. - К., 1995.- С. 87.
19. Солод Ю. Вказ. праця. - С. 292.
20. Розвиток української культури за роки радянської влади. - К., 1967. С. 112.

21. Жулинський М. Із забуття в безсмертя: Сторінки призабутої спадщини. – К., 1990. - С. 37.
22. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х рр. - К., 1995. - С. 23.
23. Там само. - С. 27.
24. Мусієнко О. Василь Симоненко // Література України. - 1993. - 7 січня.
25. Кудря Т. Зародження дисидентського руху в Україні (50-60-ті рр. ХХ століття) // Історія України. - 1997. №47. -С. 4-5.
26. Духовний розквіт українського народу. - К., 1972. - Т. 3. - С. 102.
27. Юрчук В. Вказ. праця. – К., 1996. - С. 105.
28. Духовний розквіт українського народу. - К., 1972. - Т.3. - С. 117.
29. Шевченко Л. Вказ. праця. - С. 75.
30. Історія України. Курс лекцій / Під ред. Л.Г. Мельника. -Кн. 2.- К., 1992. - С. 418.
31. Розвиток української культури за роки радянської влади. - К. , 1967. - С. 134.
32. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 2001. – С.293.